

TÜRKLERİN YILBAŞI / ÖZGÜRLÜK GÜNÜ BAYRAMI*

PROF. DR. DURSUN YILDIRIM

Tarihin izlenebilen zamanlarından bu yana, toplumların yaşayışlarını, hareketlerini ve işlerini bir takvime bağladıkları ve düzenledikleri bilinmektedir. Bu takvimler, kimi toplumlarda ayın, kimi toplumlarda güneşin ve kimilerinde de, yıldızların hareketlerine göre tertip edilmiştir. Her toplum, yaşayış biçimine ve içinde yaşadığı iklim şartlarına göre; yılı, mevsimlere ve mevsimleri de aylara bölmüştür. Her bir toplum, düzenlediği takvime, kendine göre bir ölçü tutmuştur. Yılın ilk günü ve ayı, her toplum için farklıdır. Bu başlangıç, toplumların hayatında yer alan çok önemli bir tarihî hâdise, veya dinî inanç ve eyleme bağlı olarak belirlenmiş olabileceği gibi, o toplumun iş ve hareket durumuna göre veya iş ve hareket zamanına en uygun gece / gündüz dengesine göre seçilmiş olabilir.

Avrasya ve Orta Doğu toplumlarında, yeni yılın ilk günü, kıştan çıktıktan sonra, gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu zamanda başlar. Türk takviminde de, yılın ilk gün kutlaması bu sırada olur. Güneşin hareketlerine göre düzenlenmiş Türk takvimi, on iki aya ve dört mevsime bölünmüş bir zamanı kapsar. Ayların tespiti, güneşin 12 burca girişi / çıkışı dikkate alınarak kararlaştırılmıştır. Eski kaynakların verdiği bilgilere göre, Türk takviminde yer alan ay adları, hayvan adlarından seçilmiştir. Bunlar, Sığan/sıçan, Ud/sığır, Bars/pars, Tabışkan/tavşan, Lu/ulu, Yılan, Yunt/at, Kon/koyun, Biçin/maymun, Takagu/tavuk, İt/köpek, Tonguz/domuz. Burçların adlarına gelince, güneşin seyir hâlinde olduğu 12 burç: Koç, boğa, koz, kuç/yengeç, aslan, başak, erentüz/terazi, çıdan/akrep, yay, oğlak, könek/kova, balık. Dört mevsim üçer aylık dilimlere bölünmüştür. Bunlar: yay/bahar, yaz, küz/güz, kış. Tarihî süreç içinde Türk dilinin çeşitli lehçe ve ağızlarında ufak/tefek farklar, adlamalar olsa da, esas oldukça aynıdır.

* Bu metin, Hacettepe Üniversitesi, 1997 yılı Nevruz Bayramı kutlamaları töreninde yapılan açılış konuşmasından kısaltılarak alınmıştır. 'Erkin Kün' konusu ayrıca ele alınacağı için burada üzerinde durulmamıştır.

Türk takvimine göre gece/gündüz, güneş koç burcuna girdiği gün, yılın ilk günüdür. Günümüzde kullandığımız takvime göre, bazen 21 Mart, bazen 22 Mart'a isabet eden bugün, Türk takviminin yeni günü, yılbaşı günüdür. Bu gün, bazen, küsur saat ve saniye nedeniyle kimi yıl, bir gün ileri atar.

Yeni yılın ilk günü, yılbaşı kutlamaları, yeryüzündeki bütün toplumlarda mevcuttur. En eski dönemlerden bu yana, her toplum bu günü, kültürler arası ödünçlemeler/alıntılar yapsa veya etkilere uğrasa bile, kendi töre, gelenek, inanç ve mitolojisi çerçevesinde kutlar. Bu kutlama törenleri, her bir toplum için farklı anlamlar ve kutluluk anlayışları taşır. Aynı coğrafyaları, kültür çevrelerini paylaşan toplumlar arasında, karşılıklı etkileşimler olmuştur. Özellikle, inanç merkezli kültürler arasında bu tür değişimlerin alış verişlerin, ödünçlemelerin, uyumlaşmaların tarihî süreç içinde cereyan etmiş olduğunu bilmekteyiz.

Başka toplumların hayatında olduğu gibi, Türk toplumunun, Türk boylarının hayatında da, yeni yıl kutlamaları, yılbaşı şenlikleri ve törenleri yer almıştır. Tarihî süreç içinde bu törenlerin varlığını çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklardan öğreniyoruz. Güneşin koç burcuna girdiği gün, Türklerin yaşayış tarzı açısından bakıldığında, çok önemlidir. Büyük hayvan sürüleri besleyen bir toplum, uzun kış boyunca, ılık vadilere sığınmış, kısıp kalmıştır. İş hayatı durmuş, hareket alanı sınırlanmıştır. Baharın gelişi, bir bakıma, karakışın hareket özgürlüğüne getirdiği kısıtlamalardan, baskılardan kurtuluşun müjdesidir. Karın kalkması, havaların ısınması, tabiatın uyanışı, özgürlüğün, bağımsız hareket etme yeteneğinin geri gelmesi, işin, hareketin başlamasıdır. Türkler, yaşayışlarına bağlı olarak, bu ilk günü/yılbaşını törenlerle, şenliklerle, çeşitli eğlencelerle kutlardı. Fakat, Türkler, sadece kışın baskısından kurtulmuş olmaktan dolayı bu kutlamaları yapmazlardı. Bu gün, bu yılbaşı kutlamaları gününde, geçmişlerinde yer almış efsanevî tarihlerinin hâtıralarını da, gelecek kuşaklara aktaracak biçimde tarihî törenler yapar, kurbanlar keser, esirgeyen, bağışlayan ve koruyan yüce Tanrı'ya şükranlarını sunarlardı.

Çin kaynaklarının verdiği bilgilere göre, atalarımız Hunlar, her yılın yılbaşı günü (milâdî: Mart ayının 21 veya 22'nci günü) kağanın otağında bütün beyler toplanarak kendi töre ve geleneklerine göre çeşitli kutlamalar ve törenler yaptıklarını, Hunlar gibi kurttan türemiş, töreleri ve gelenekleri aynı olduğu bildi-

rilen Köktürkler, otların yeşermesini yeni yılın başlangıcı sayarmış. Köktürk kağanları, o gün, beyleriyle birlikte, her yıl, “Atalar Mağarası”nda kurban kesip, anma törenleri düzenlemiş.

Türklerde “Atalar Mağarası” çok derin izler bırakmış tarihî hâdiseler ile bağlıdır. Bu hâdiseler de, yine, özgürlük ve bağımsızlık, yok olmaktan kurtulma, türeme ve çoğalma kavramıyla ilişkilidir. Türk tarihinin olayları, Türklerin inançları, mitolojisi ve yaşayış biçimi, toplum hayatını öylesine yoğunmuş ve bütünleştirmiştir ki; bu bütünlük yılbaşı kutlamalarını, yılın ilk gününü, bu durumun, geçmişten geleceğe taşıyıcı günü olarak belirlemiştir. “Atalar Mağarası”, bu tarih bilincinin yaşatılması için, bu günün, tören ve kutlama yeri olmuştur.

Bu gün kutlamakta olduğumuz Türk yılbaşı bayramı, 12 hayvanlı Türk takvimine göre, Türk mitolojisine ve Türk tarihinin kaynaklarının verdiği bilgilere göre ve bütün bu bilgilerin değerlendirilmesinden vardığımız sonuca göre, bu gün, bu yılın ilk gününü kutlama törenleri, Türklerin, Erkin Kün / Özgürlük Günü Bayramı’dır. Türk toplumları, yakın zamanlara kadar bu günü farklı adlar altında kutlamakta, törenler düzenlemekte, eğlenceler tertip etmektedir. Türk toplumlarında tespit edilen yılbaşı günü adları şöyle sıralanabilir: Yeni Kün, Yengi Kün, Yeni Yıl, Çağan, Nevruz/Navruz, Ulusting ulı küni, Ergenekon veya bana göre, ‘Erkin Kün’; yani, Özgürlük Günü... Erkin Kün... gibi. İslâmiyet ile birlikte bu gün, Türk yılbaşı günü kutlamaları nevrüz sözcüğü ile anılır olmuş ve Türkler, İslâmî kültür dairesi içinde bu günü, çeşitli işleri içine alan ve bu işlere başlangıç sayan yeni kültür ortamı ve hayatı ile uyumlu bir yılbaşı kutlamaları bayramına çevirmiştir. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet yönetimlerinde, Türk devleti, bu günü, eğlencelerin yanı sıra, malî yılbaşı olarak kutlardı. ‘Atalar Mağarası’ geleneği günümüzde de, mezar ziyaretleri ile sürmektedir. Eğlence ve şenlikler de, halkımız tarafından günümüze kadar tertip edilegelmiştir. Bugün, dünyadaki bütün Türkler, kendi yörelerinde bu bayramı kendilerine göre nevrüz/yılbaşı kutlamalarını sürdürmektedirler.

Türk cumhuriyetleri, bu günü, herkes için ortak çağrışım yapar bir hüviyet kazanmış bulunan ‘nevrüz’ sözcüğü ile ‘Nevruz Bayramı’ adı altında kutlamaya karar vermiş ve bu durumu kültür bakanları eliyle bir bildiri düzenleyerek dünya kamuoyuna açıklamışlardır. Bu bildiri, kutlamalar ile ilgili şu açıklamayı vermektedir:

“Bakanlar, dünya milletleri arasında barışın, hoşgörü ve dayanışmanın geliştirilmesine katkıda bulunacak her türlü girişimin desteklenmesi gerektiğinin bilinci içinde; dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk toplumlarının ortak kültürünün ürünü olan Nevruz’un Türk topluluklarınca yüzyıllardır kutlanmakta olduğunu dikkate alarak; Nevruz’un insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygıyı perçinleyen, insanların birbirleriyle olan dargınlıklarını unuttukları, kardeşçe kucaklaştıkları, birlik ve beraberliğin, bir arada yaşama arzusunun kuvvetlendiği, inançların, örf ve âdetlerin sergilendiği bir gelenek ve bayram olduğunu kaydederek; Nevruz’un çeşitli kültürel etkinliklerle aynı gün hep birlikte kutlanmasının önemini vurgulayarak; 21 Mart tarihinin aynı zamanda Birleşmiş Milletler tarafından “İrk Ayrımı ile Mücadele Günü” olarak kabul edilmiş bulunduğu da dikkat çekerek; Türk dünyasının ortak kültürünün ürünü olan Nevruz’un insanlar arasındaki sevgi, dayanışma, hoşgörü ve barış ortamının evrensel boyutta geliştirilmesine katkılar sağlayacağı inancı ile; ilkbaharı müjdeleyen, birliğin, beraberliğin, barışın, bolluk ve bereketin simgesi olan Nevruz’un, bundan böyle Türk dünyasının ortak bir günü olarak anılması ve kutlanmasını kararlaştırmıştır.” Ve bu bildiri doğrultusunda, Türk cumhuriyetleri ve Türk toplulukları, Nevruz Bayramı adıyla, tarihî Türk takvimi yılbaşısını, 1994’ten bu yana, birlikte, aynı günde kutlamakta ve törenler yapmaktadır.

Türk tarihinde, Türk takviminde, Türk mitolojisinde yeni yılın bu ilk gününe, ben “Erkin Kün” diyorum ve tarihimizin ilk zamanlarından bu yana ‘Kurtuluş Günü Bayramı’, ‘Özgürlük Günü Bayramı’ olarak kutlandığını düşünüyorum. Bana göre, Türkler için bu bayramın asıl adı “Özgürlük Günü Bayramı”dır. Bugün bu bayramı, tarihî ve kültürel nedenlerden dolayı Nevruz Bayramı diye kutlamayı sürdürüyoruz. Ben eski töreyi sürdürerek, sizlerin ‘Erkin Kün’ Bayramınızı/Özgürlük Günü Bayramınızı kutlamayı tercih ediyorum. Türkler için en doğru anlamı bence budur. Özgürlüğün, bağımsızlığın kıymetini anlatan tarihî bağlar, Türk atalarımızın macerası bu bayram törenleriyle geleceğe taşınmıştır ve taşınması da sonsuza kadar sürdürülmelidir. Bu düşünce ve duygularla, Özgürlük Günü Bayramınızı, ‘Erkin Kün’ Bayramınızı kutluyorum. Kutlu olsun!...